

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Tieteentekijöiden liitto (jatkossa liitto) kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi. Alla keskitymme erityisesti korkeakouluja sekä tiedettä ja tutkittua tietoa koskeviin kohtiin selonteossa.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Selonteossa asetettu vision aikajänne on pitkä, mutta esitellyt toimet viittaavat ensisijaisesti lähitulevaisuuteen ja lyhyen aikajänteen toimiin. Todellinen ja pitkäjänteinen 2040-luvulle yltävä visio ja tavoitetila jää siten epäselväksi. Pyrkimys, että Suomi on edelläkävijä uuden tiedon ja osaamisen tuottamisessa, käyttöönnotossa ja soveltamisessa, on kunnianhimoinen ja oikeansuuntainen. Tämä edellyttää kuitenkin vahvaa ja pitkäjänteistä panostusta koulutuksen ja tutkimuksen resursseihin. Kiitämme selonteon tavoitetilaa, että yhteiskuntana Suomi itse sitoutuu investoimaan koulutukseen, ja että rahoituksen ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys ovat edellytyksiä koulutukselle ja tutkimukselle asetettavien tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

-

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Suomalainen osaamisjärjestelmä perustuu koulutukselliseen jatkumoon, josta viimeisenä on korkea-aste. Korkea-asteen opetus perustuu paitsi tutkittuun tietoon, myös aiemmillä koulutusasteilla saavutettuihin osaamistuloksiin. Koulutusasteiden yhteyden toisiinsa voisi tuoda selonteossa selkeämmin esiin. Korkeakoulutuksen tehtävä ei ole paikata aiempien koulutusasteiden osaamisvajeita, vaan nostaa edelleen osaamistasoa. Korkeakoulujen resurssit eivät ole mitoitettu aiempien koulutusasteiden osaamisvajeiden täyttämiseen (vrt. esim. matematiikka, kielet).

Seuraavassa kommentteja koskien toimenpide-ehdotuksia s. 31–35:

Toimenpiteissä koskien kansainvälisiä osaajia koskien selonteossa esitetään hyviä tavoiteltavia toimia, kuten kansainvälisten osaajien houkuttelu ja rekrytointi Suomeen sekä heidän aiempaa parempi työllistyminen ja kotoutuminen maahan. Kotouttamisen ja työllistymisen vastuu ei voi kuitenkaan olla vain korkeakoulujen tehtävä, vaan vaatii toimia ja vahvaa panostusta myös julkiselta sektorilta ja työmarkkinoilta.

Kotoutumista ja maahanjäämistä tukeva toimi pysyvien oleskelulupien mahdollistamisesta tutkinnon suorittaneille on hyvä asia, jota Tieteentekijät kannattavat. Kuitenkin myös kansainvälisten osaajien houkuttelemisen ja kotouttamisen onnistumisen edellytyksenä on se, että uranäkymät osaajille mm. tutkimussektorilla ovat ennustettavat ja houkuttelevat. Koulutus- ja tutkimussektorin tulevaisuuden kannalta kokonaisuutena tärkeätä on, että tutkimusrahoituksen pirstaleisuutta vähennetään ja työskentelyolosuhteisiin panostetaan kattavin toimin.

Korkeakoulutuksen saavutettavuutta parantavana toimenpiteenä esitetty maahanmuuttajien valmentavaa koulutusta koskevien säännösten lisääminen yliopistolakiin jää hieman epäselväksi. Haluamme korostaa, että tällainen valmentava koulutus olisi uusi tehtävä yliopistoille, minkä toteutus vaatisi asianmukaiset ja kohdennetut resurssit. Sinällään maahanmuuttajien osaamisen aiempaa parempi tunnistaminen ja koulutuksen saavutettavuuden parantaminen ovat hyviä tavoitteita. Kotoutumisen tuen (esim. kielikoulutus) ja palveluiden suuntaaminen myös korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille on tärkeää: korkeakouluilla (ja kaikilla koulutusasteilla) on tässä tärkeä rooli yhdessä muiden paikallisten toimijoiden kanssa, mutta toiminta edellyttää turvattuja ja asianmukaisia resursseja.

Toimenpiteessä ”korkeakoulut tarjoavat yhteisen, saavutettavan digiopintotarjonnan” jää huomioitta henkilöstö- ja tekijänoikeusnäkökulma. Yliopistoihin ei nk. korkeakoulupoikkeuksen (mm. HE 211:1992) vuoksi sovelleta muualla vakiintunutta työsuhdetekijänoikeusolettamaa, joka tarkoittaa sitä, että työnantaja saa oikeuden hyödyntää työsuhhteessa työtehtävien täyttämiseksi syntyneitä tekijänoikeudella suojattuja teoksia toimintansa mukaisessa laajuudessa ilman erillistä sopimista. Yliopistoissa tekijänoikeuksien siirrosta opetus- ja tutkimustehtävissä toimivien osalta on aina sovittava nimenomaisesti. Oppimateriaalien avaamista on edistettävä tekijänoikeuksia, tietosuojaa, saavutettavuusvaatimuksia, tiedonhallinnan velvollisuuksia ja eettisiä käytänteitä kunnioittaen. Opetushenkilöstön laatiman oppimateriaalin avaamisen tulee perustua vapaaehtoisuuteen. Oppimateriaalien avaaminen alkuperäisen opetustilanteen ulkopuolelle laajemmalle yleisölle edellyttää myös resursseja, sillä oppimateriaalit ovat usein tilannesidonnaisia ja osa suunniteltua opetuskokonaisuutta, joten muokkaaminen, saavutettavaksi tekeminen ja siten avaaminen laajempaan käyttöön edellyttävät aivan toisenlaista otetta ja näkökulmaa materiaaliin.

Toimenpide liittyen ”korkeakoululainsäädännön avaamiseen” antaa kuvan, että korkeakoulujärjestelmää ei olisi kehitetty tai että aiemmin tehdyt toimet ja kehittäminen olisivat

olleet riittämättömiä tai jopa vääräsuuntaisia. Muutenkin korkeakouluja koskevat tekstit ovat selonteossa monessa kohdin ongelmalähtöisiä. Selonteossa ei oteta huomioon korkeakoulujen mittavia rakennetoimia viime vuosien aikana tai digiloikkaa, jonka korkeakoulujen henkilöstö teki nopeasti vuonna 2020, huolimatta siitä, että resurssit ja infrastruktuuri olivat rajalliset. Tieteentekijät katsoo, että korkeakoulukenttää koskevan päätöksenteon tulee olla pitkäjänteistä. Mahdollisilla muutoksilla on merkittäviä vaikutuksia muun muassa henkilöstöön, tohtoreiden työllistymiseen, opiskelijoiden oikeusturvaan ja opiskelijaksi hakeutuvien näkyymiin. Korkeakoulukenttää on kehitettävä korkeakoulun ja alueen omat strategiset valinnat huomioon ottaen. Yksi malli ei ole mahdollinen kaikille, erilaiset yhteistyömallit nousevat paikallisista valinnoista ja tavoitteista. Korkeakouluyhteisöt tarvitsevat työrauhaa. Rakenteiden ohella olisi tarkasteltava korkeakoulujärjestelmän rahoitusta ja ohjausta. Toivottavaa olisi mm. yliopistojen rahoitusmallin vaikuttavuuden arviointi.

Esitettyjen korkeakouluja koskevien toimenpiteiden lisäksi huomioimme, että henkilöstönäkökulma erityisesti korkeakoulujen osalta on jäänyt selonteossa vähäiselle huomiolle. Kuitenkin jatkuvan oppimisen ja kasvavien opiskelijoiden sisäänottomäärien yhteisvaikutuksesta korkeakouluihin tuleva entistä suurempi opiskelijamäärä aiheuttaa lisäohjaustarvetta. Opiskelijajoukko on entistä moninaisempi, esim. todistusvalinnan kautta tulevien opiskelijoiden osaaminen on erilaista kuin pääsykokeen kautta valikoituvien, jolloin erilaisten opiskelijoiden ohjaamiseen kuluu runsaasti työaikaa. Lisäksi eri muodoissa annettu opetus edellyttää omanlaisiaan pedagogisia ja muita taitoja, ja tällaisen osaamisen kehittämiseen tulisi henkilöstöllä olla mahdollisuus sekä (ajalliset) resurssit.

Selonteossa olisi hyvä huomioida työurien houkuttelevuus tutkimus- ja koulutussektorilla sekä työrauhan tarve, jotta koulutuksen ja tutkimuksen laadun kehittämiseen todella on aikaa ja henkilöresursseja. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiossa 2030 aiemmin esitetty tavoite, että korkeakouluista tulee Suomen parhaita työpaikkoja, on edelleen käyttökelpoinen ja toivottu tavoite.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Tiede on ratkaisu yhä monimutkaisempiin globaaleihin ongelmiin. Suomi profiloituu yhteiskuntana, jossa tutkittu tieto on keskeinen osa kaikkea päätöksentekoa. Selonteossa esitetään tätä koskien positiivinen tahtotila. Tieteen osalta toimenpiteeksi rajautuu lähinnä kansallisen TKI-tiekartan toimeenpano. Hyvä asia on, että toimeenpanon osalta huomioidaan pysyväisluonteisia panostuksia OKM ja TEM-sektorin pääluokkiin.

Tutkijan työura tiedemaailmassa koostuu nykyisellään epävarmasta rahoituksesta, pätkätöistä ja epäselvistä tukimuodoista. Selonteossa olisi toivottavaa esittää selkeästi tavoite, että tutkijaurien vetovoimasta huolehditaan tutkimusrahoituksen pirstaleisuutta vähentämällä.

Selonteossa mainitaan tavoite tutkitun tiedon hyödyntämisestä eri sektoreilla. Tieteentekijät katsoo, että tutkijakoulutettujen (erit. tohtorit) työllistyminen laaja-alaisesti työelämän eri sektoreille on keskeinen toimi, jonka avulla tutkittua tietoa voidaan hyödyntää toiminnassa ja päätöksenteossa.

Tämän tueksi tulisikin pohtia, olisiko Suomessa aika asettaa tavoitetila, millainen osuus esim. yksityisen sektorin TKI-henkilöstöstä tulisi olla tohtoreita? Esim. Suomen Akatemia seuraa tätä kehitystä, mutta selkeästi ilmaistua tahto- tai tavoitetilaa tästä ei ole ilmaistu muutoin kuin Tutkimus- ja innovaationeuvoston visiossa (jossa tavoitteeksi 2030 asetetaan, että tohtoreiden osuus TKI-henkilöstöstä yrityksissä tulisi olla 15 % ja kaikissa organisaatiossa 30 %). Tällainen tavoitteenasettelu tukisi osaltaan selonteossa mainittua kansainvälisten osaajien (opiskelijat, tutkijat) työllistymisen tavoitetta Suomessa.

Tutkimuksen ja korkeakouluuyhteisöjen kansainvälisyys jää selonteossa yllättävän vähälle huomiolle, lukuun ottamatta ulkomaisten osaajien Suomeen rekrytoinnin näkökulmaa. Kansainvälisyyden osalta olisi hyvä huomioida, että kokemusta monenlaisista opiskelu- ja työskentely-ympäristöistä voi saada hyvin eri tavoin. Kansainvälistymisen moninaiset muodot tulee siten ottaa huomioon, eli matkustaminen ei ole ainoa kansainvälistymisen mittari. Kvantitatiivisten liikkumismittareiden sijaan tulee aiempaa enemmän tarkastella kansainvälisen yhteistyön laatua ja tuloksia.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

-

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Jatkuvan oppimisen osalta voidaan huomioida, että jatkuva oppiminen luo korkeakouluhenkilöstölle erityisesti yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen liittyviä osaamistarpeita, verkostojen rakentamiseen pitää olla aikaa ja tähän on hankittava osaamista. Jatkuvan oppimisen edistäminen vaatii uusia taitoja ja toimintamuotoja. Opetushenkilöstö tarvitsee tuekseen asiantuntijahenkilöstöä ja valmiita verkostoja, joiden avulla koulutuksen suunnittelu ja toteutus voidaan järjestää tehokkaasti ja laadukkaasti. Jatkuvan oppimisen ryhmiä ei voi automaattisesti yhdistää muihin perusopiskelijaryhmiin. Korkeakoululainsäädäntöön lisätty tilauskoulutus vaatii koulutuksen räätälöintiä opiskelijan tarpeisiin.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

-

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

-

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

-

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

-

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

-

Moisio Johanna
Tieteentekijöiden liitto